

TẢN MẠN VỀ chức năng của bảo tàng

TS. PHẠM HỮU CÔNG*

LTS: Trong quá trình đổi mới các hoạt động bảo tàng ở nước ta, nhiều vấn đề lý luận và thực tiễn đã đặt ra, cần được toàn ngành tập trung giải quyết. Bài viết này trình bày một nhận thức mới về chức năng của bảo tàng. Tuy mới dừng lại ở những gợi ý nghĩ và hẳn còn một số vấn đề cần trao đổi, nhưng Ban Biên tập nhận thấy việc giới thiệu bài viết này là hữu ích vì nó đặt ra một vấn đề lý luận quan trọng mà đội ngũ cán bộ làm công tác bảo tàng hẳn sẽ quan tâm thảo luận.

Nơn 100 năm qua, vị trí, vai trò của bảo tàng trên thế giới ngày càng được nâng cao để từ chỗ ban đầu chỉ là một cơ quan gìn giữ, trưng bày đồ cổ, bảo tàng đã bước vào lĩnh vực khoa

học với việc hình thành bộ môn Bảo tàng học và sau này, được nâng tầm cao hơn với việc có mặt khoa Bảo tồn bảo tàng trong các trường Đại học, Cao đẳng. Về tổ chức, đã đi đến việc thành lập hiệp hội bảo tàng ở các khu vực cũng như một tổ chức thống nhất trên toàn thế giới - ICOM.

Thực tế chứng tỏ sự quan tâm của Chính phủ và nhân dân các nước đối với di sản quá khứ, đương thời chứng tỏ rằng ngày nay, cùng với sự phát triển ngày càng mạnh mẽ của kinh tế - xã hội, với các sáng chế, phát minh xuất hiện như vũ bão, thì con người lại càng quan tâm đến di sản tiền nhân để lại. Chính vì thế mà các cơ quan bảo tàng, những người làm công tác bảo tàng cần phải đáp ứng được sự quan tâm ấy, đưa sự nghiệp Bảo tàng ngang tầm với thời đại trong sự hỗ trợ,

giúp sức của xã hội. Đó là trách nhiệm to lớn của ngành bảo tàng.

Trong tình hình ấy, từ lâu đã hình thành một hệ thống lý luận Bảo tàng học làm cơ sở cho việc đào tạo cán bộ chuyên ngành. Hệ thống lý luận này phát triển, hoàn thiện theo thời gian, với việc tiếp thu những nhận thức mới, chủ yếu qua thực tiễn hoạt động của các bảo tàng và các hoạt động bảo tồn, phát huy giá trị di sản của toàn ngành. Chẳng hạn, trước đây nhận thức của Việt Nam về ngành gói gọn trong 4 chữ: BẢO TỒN BẢO TÀNG - qua việc xác định cơ quan quản lý nhà nước, hướng dẫn chuyên môn nghiệp vụ cao nhất của ngành là Cục Bảo tồn Bảo tàng, nhưng đến nay đã được mở rộng - cùng với bốn chữ, nhưng đó là: DI SẢN VĂN HOÁ, cùng đó, Cục Bảo tồn - Bảo tàng được mang tên mới là Cục Di sản văn hoá. Di sản văn hoá ở đây là bao gồm di sản văn hoá vật thể và di sản văn hoá phi vật thể, tức là toàn bộ các giá trị vật chất và tinh thần mà các thế hệ trước đó sáng tạo ra và truyền lại cho các thế hệ sau. Đó chính là một bước tiến mới trong nhận thức, bắt nguồn cho một loạt những thay đổi quan trọng trong tương lai của ngành, trong đó có lý luận về Bảo tàng¹.

Về nội dung, hệ thống lý luận Bảo tàng học hiện nay của chúng ta cơ bản mới dừng lại/tập trung ở việc định nghĩa Bảo tàng, xác định chức năng, nhiệm vụ, mục đích, vai trò, vị trí của bảo tàng đối với xã hội cũng như những hoạt động thuộc lĩnh vực bảo tàng với những phương pháp công tác cụ thể.

Trước hết là vấn đề định nghĩa Bảo tàng. Theo "Quy chế tổ chức và hoạt động của các bảo tàng", được Bộ Văn hóa - Thông tin công bố ngày 6 - 2 - 1998 thì: Bảo tàng là thiết chế văn hóa có chức năng nghiên cứu và giáo dục khoa học thông qua hoạt động nghiên cứu, sưu tầm, kiểm kê, bảo quản, trưng bày, tuyên truyền phát huy tác dụng di sản lịch sử - văn hóa và thiên nhiên phù hợp với loại hình tính chất, nội dung của Bảo tàng².

Có lẽ có nhiều vấn đề cần bàn với câu định nghĩa này, nhưng ở đây, chúng tôi chỉ tập trung trình bày những suy nghĩ của

mình quanh vấn đề chức năng của bảo tàng.

Định nghĩa vừa nêu đã xác định bảo tàng có 2 chức năng: *Nghiên cứu* và *Giáo dục khoa học*. Về mặt ngữ nghĩa, từ chức năng trong tiếng Việt phải được hiểu là: một phận sự mà chỉ riêng một bộ phận, một cơ quan, một tổ chức có được do sự phân công tự nhiên hoặc do phân công xã hội. Đó chính là cái vốn có, là thuộc tính của một bộ phận, một cơ quan, một tổ chức mà các bộ phận, cơ quan, tổ chức khác không có được, thậm chí không thể làm thay được... Chẳng hạn, trong tự nhiên, chức năng của mắt là để nhìn, tai để nghe, các bộ phận khác của cơ thể không thể nhìn, không thể nghe và không thay thế được tai hoặc mắt, tai và mắt cũng không thể thay thế cho nhau... Tương tự trong xã hội, cơ quan công an có chức năng bảo vệ trật tự trị an, trấn áp tội phạm, các cơ quan khác như bảo tàng, trường học... không có được cái quyền ấy và không thể làm thay công việc bảo vệ trật tự trị an, trấn áp tội phạm của công an... Trở lại câu định nghĩa trên, nếu xác định cơ quan bảo tàng có chức năng nghiên cứu và chức năng giáo dục thì thật không xác đáng. Chức năng nghiên cứu là của cơ quan nghiên cứu chẳng hạn như các viện nghiên cứu, các phòng thí nghiệm; chức năng giáo dục là của cơ quan giáo dục, mà điển hình nhất là các trường học. Bảo tàng không thể làm thay các cơ quan nói trên về việc nghiên cứu và giáo dục. Vậy chức năng của bảo tàng là gì? Tên gọi của bảo tàng đã nói rõ vấn đề này: Đó là tìm kiếm để sở hữu các di sản, bảo vệ nó không để hư hỏng, mất mát, đồng thời tìm cách phát huy những giá trị của nó cho nhân dân được biết bằng nhiều phương pháp khác nhau. Đó chính là chức năng bảo tồn và phát huy di sản. Nếu chúng ta bỏ mất/không xác định 2 chức năng này của Bảo tàng thì cơ quan nào sẽ làm công việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa?

Ở đây chắc cũng có người nói: Nghiên cứu là cực kì cần thiết trong bảo tàng, vì có nghiên cứu mới hiểu được di sản, nghiên cứu phải có chỗ đứng, phải có vai

trò nào đó trong bảo tàng chứ? Đây là ý kiến mà chúng ta ai cũng đồng ý, bởi vì, muốn bảo tồn và phát huy tốt di sản, bảo tàng buộc phải hiểu biết về nó, mà muốn hiểu biết nó thì phải nghiên cứu nó. Tuy nhiên, việc buộc phải nghiên cứu di sản và những điều liên quan đến di sản chỉ là hệ quả của việc thực hiện chức năng của bảo tàng, không thể đánh đồng nó với chức năng bảo tàng. Nghiên cứu thật sự chỉ là một hoạt động, một phương tiện không thể thiếu mà chúng ta sử dụng để thực hiện chức năng của bảo tàng là bảo tồn và phát huy di sản, giống như những hoạt động sưu tầm, trưng bày, kiểm kê, bảo quản, công tác công chúng... Nghiên cứu không và sẽ không bao giờ trở thành chức năng của bảo tàng.

Cũng có người nói: Đến xem Bảo tàng là được giáo dục, được cung cấp hoặc bổ sung kiến thức qua hệ thống trưng bày, thuyết minh; vì vậy giáo dục và phổ biến kiến thức là một trong những chức năng của bảo tàng. Thực tế cho thấy không phải như vậy. Giáo dục, truyền bá kiến thức chỉ là phần đóng góp của bảo tàng cho xã hội, là tác động của bảo tàng đối với người xem, là mục đích mà bảo tàng nhằm đạt tới thông qua những sản phẩm của mình. Bảo tàng kí thác vào cuộc trưng bày, buổi thuyết minh những kiến thức, những chủ đề ẩn náu trong đó và mong người xem hiểu được ý đồ của mình. Định nghĩa của ICOM (Hội đồng Bảo tàng Quốc tế) đã nêu rõ vấn đề này: "Bảo tàng thu nhận, bảo quản, nghiên cứu, trưng bày và tuyên truyền nhằm mục đích cho con người học tập giáo dục và thưởng thức (Timothy Ambrose và Crispin Paine: Cơ sở Bảo tàng - Lê Thị Thúy Hoàn dịch, Bảo tàng Cách mạng Việt Nam - Hà Nội - 2000, tr. 29). Hơn nữa, một vấn đề đáng quan tâm là cán bộ của bảo tàng hầu như không được đào tạo sư phạm nhưng lại là người được yêu cầu thực hiện "chức năng giáo dục" trong bảo tàng. Điều này làm cho những người làm công tác bảo tàng cảm thấy e ngại. Với những lý do trên, có thể thấy giáo dục, phổ biến kiến thức không phải là chức năng của bảo tàng. Nhưng thực tế, với những sản phẩm của

mình, bảo tàng thường được xã hội công nhận như là một cơ quan giáo dục công cộng (Cơ sở Bảo tàng: sđd, tr. 26). Đó là một vinh dự cho ngành chúng ta. Có lẽ, chính vì vinh dự này mà giáo dục được một số người coi là chức năng của bảo tàng.

Luật di sản văn hóa không nêu chức năng của bảo tàng nhưng đã quy định nghiên cứu là 1 trong 7 nhiệm vụ và quyền hạn của bảo tàng (Điều 48) và tại Điều 47, Luật di sản văn hóa xác định mục đích của bảo tàng là "nhằm phục vụ nhu cầu nghiên cứu, giáo dục, tham quan và hưởng thụ văn hóa của đông đảo nhân dân". (Luật di sản văn hóa, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 2001, tr. 28)

Tóm lại, để có thể hiểu một cách tương đối về Bảo tàng có lẽ những dòng sau đây nói lên một số điều cần thiết: Bảo tàng là cơ quan phục vụ công chúng, có chức năng bảo tồn, phát huy di sản. Hai chức năng bảo tồn, phát huy di sản đồng thời vừa là nhiệm vụ vừa là mục đích, vừa là sự nghiệp của Bảo tàng. Hoạt động và công tác của bảo tàng thể hiện trong các mặt sưu tầm, kiểm kê, bảo quản, bảo vệ, trưng bày, công tác công chúng và nghiên cứu, trong đó nghiên cứu vừa là động lực vừa là phương tiện giúp Bảo tàng thực hiện các chức năng của mình. Những mục tiêu khác mà Bảo tàng nhằm tới hoặc đạt được qua các sản phẩm của mình là phổ biến khoa học, giáo dục truyền thống, thưởng thức, giải trí... Trong sự nghiệp bảo tồn, phát huy di sản của toàn xã hội, bảo tàng đóng vai trò chính và có vị trí then chốt./.

D.H.C

Chú thích:

1- Thực ra, về đối tượng hoạt động của ngành, chúng tôi nghĩ chỉ nên gọn lại trong hai chữ "Di sản" - theo đó, nội dung của khái niệm này sẽ bao gồm tất cả di sản vật thể và phi vật thể, di sản tự nhiên và di sản xã hội (di sản tự nhiên - lịch sử - kinh tế - văn hoá...), nhưng vì đây là một vấn đề lớn, nên xin được đề cập vào một dịp khác.

2- Dẫn theo Nguyễn Thịnh: *Sổ tay công tác trưng bày bảo tàng*, Nxb. Văn hoá Thông tin, H.2001, tr. 20.